

ОБОДРИТСЬКЕ КНЯЗІВСТВО У ПЕРІОД ПОЛІТИЧНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ (XI – ПЕРША ТРЕТИНА XII ст.)

Микола Рудь

THE PRICIPALITY OF OBODRITES IN THE PERIOD OF POLITICAL CONSOLIDATION (THE 11th – THE FIRST THIRD OF THE 12th CENTURIES)

Mykola Rud

Based on narrative sources and special historical literature, the article analyzes the process of consolidation of the Obodrit tribes within a relatively single early feudal state in the 11th – first third of the 12th century. The research is based on the principles of historicism, scientific and authorial objectivity, as well as on the use of general scientific (analysis, synthesis, generalization, comparison) and special-historical (historical-typological, historical-systemic) methods.

It is noted that the military successes of the late 10 – early 11 centuries and the gaining the Polabian Slavs' independence from the German feudal lords did not, however, lead to the final strengthening of the central princely power in Obodrites, which at that time had to wage an exhausting struggle against strong groups of the nobility, which considered aggravating dependence on the supreme prince.

The author came to the conclusion that the greatest power of the Obodrit state was achieved under Gottschalk and his son Henry of the Nakonid family, under whose rule were not only Obodrit, but also Lutici lands. It is noted that the consolidation course of the Nakonids was carried out in different directions: they created a system of princely fortresses with officials to control the districts adjacent to the fortresses, increased his military presence and by all means contributed to Christianization. In foreign policy, the Nakonid princes sought to strengthen allied relations with the Saxons and Danes and, as far as possible, used their assistance to strengthen positions within the country. However, this policy did not succeed.

Keywords: Obodrit principality, state-building process, early Middle Ages, Nakonidas, Mstislav, Ratibor, Gottschalk, Kruto, Henry.

Реконструкція історичної минувшини північно-західного форпосту середньовічного слов'янського світу – ободритів, справа вельми важлива і разом з тим досить складна. До нас не дійшли з ободритського середовища документи, подібні варварським правдам германських народів чи «Руській правді». Іноземні аннали і хроніки XI–XII ст., насамперед німецькі («Хроніка» Тітмара Мерзебурзького, «Діяння архієпископів Гамбурзької церкви» Адама Бременського, і «Слов'янська хроніка» Гельмольда), недостатньо, і здебільшого тенденційно, висвітлюють політичні події в Ободритському князівстві, у них переважає погордливе ставлення до слов'янських племен між Ельбою і Одером. Однак, при всій своїй тенденційності ці праці містять цінні свідчення як про слов'яно-німецькі відносини XI–XII ст., так і суспільно-політичний устрій ободритів та інших полабо-слов'янських племен того часу, що й дозволяє скласти досить цілісне уявлення про останні століття історії ранньосередньовічного Полаб'я.

Вивчення політичної історії ободритів, як і інших груп полабських слов'ян, розпочалось досить давно, ще на рубежі XVIII–XIX ст. Природно, що на роботах про політичні структури ободритів, що вийшли з під пера як вітчизняних так і зарубіжних медієвістів позначились загальні тенденції розвитку історичної науки. Багато хто з істориків XIX ст., які займались полабо-слов'янською проблематикою, обмежувались лише описом військово-політичних подій, фактично не торкаючись тих соціальних явищ, котрі характеризували розвиток ободритського суспільства. До цього часу залишається дискусійною одна з вузлових проблем історії ободри-

тів про час і етапи формування у них державності. Що й спонукало нас звернутися у даній статті до розгляду державотворчих процесів у ободритів у період їх політичної консолідації в XI – першій третині XII ст.

Судячи зі свідчень джерел, військові успіхи кінця X – початку XI ст. і здобуття полабськими слов'янами незалежності від німецьких феодалів не привели, однак, до остаточного зміцнення у ободритів центральної князівської влади, котрій в цей час доводилось вести виснажливу боротьбу з сильними угрупованнями знаті, яка вважала обтяжливою залежність від верховного князя. На чолі ободритів у цей час стояв енергійний князь Мстислав (995–1018), котрий, як і два попередні ободритські князі, був християнином. Його дружиною була знатна данка з невідомим на сьогодні ім'ям, що сприяло на якийсь час зближенню між Ободритським князівством і Данією. Опорою влади Мстислава була, за даними джерел, його дружина, котру він використовував, як для війни з німцями, так і з метою придушення супротиву народу.

Характер військової організації ободритського князя розкривається двома наступними фактами. У 1017 р. велети запропонували князю Мстиславу взяти участь у спільному поході на Польщу. Проте, він відмовився долучитися до цієї акції, не зважаючи на те, що серед ободритів у той час домінували антихристиянські і, можливо, антипольські настрої. Тоді лютичі, як повідомляє Титмар Мерзебурзький, самостійно оточили якийсь польський грод, але взяти його не змогли, втративши при цьому близько ста воїнів (Титмар 2005, кн. VII, р. 61, с. 158). А наступного року велети вирішили помститися ободритам, котрі не підтримали їх у польському поході і напали на них (Fritze 1982, s. 129). Не маючи підтримки більшості населення, обуреного політикою ободритського князя, Мстислав закрався у лютому 1018 р. з відбірними воїнами своєї дружини у Звірині (Шверіні). Однак, місцеві жителі, за повідомленням німецького хроніста, повстали проти Мстислава, змусивши його втекти разом з дружиною і невісткою з батьківщини (Титмар, кн. VIII, р. 5, с. 166–167). Ніколи він сюди вже не повернеться, помре у Саксонії. Лютичі знищили всі сліди християнства у ободритів і вагрів, спаливши і зруйнувавши всі церкви і Розп'яття і відновивши ушанування язичницьких ідолів (Титмар 2005, кн. VII, р. 61, с. 167). Ободритське князівство розпалося на окремі частини.

Чергове загострення політичної обстановки в Ободритській державі припадає на кінець 20-х років XI ст. Судячи з даних джерел, Ободритську державу у цей час очолювали три князі: Анатрог, Гнев і Уто. Перші двоє з них були язичниками, а третій – Уто, за словами Адама Бременського, «поганим християнином», котрого у 1029 р. вбив «якийсь саксонський перебіжчик» (Адам 2011, кн. II, р. 66, с. 56), мабуть, за те, що він хотів досягти незалежності Ободритії за допомогою Данії. Уто мав сина Готшалка, який тоді навчався у монастирі німецького Люнебурга (Fritze 1960, s. 167). Дізнавшись про смерть батька, сповнений гніву і люті, Готшалк, як розповідає Адам, втікає з монастиря і зібравши загін з озброєних слов'ян почав спустошувати Саксонію, здійснюючи помсту за вбивство батька. Саксонський герцог Бернгард схопив Готшалка, однак невдовзі несподівано звільнив його і він вступає на службу до данського короля Кнута Великого, відправившись з ним в Англію (Адам 2011, кн. II, р. 66, с. 56).

На місце Уто німці поставили князя Ратібора (1029–1043), котрий спочатку, очевидно, править разом з вище згаданими Гневом і Анатрогом (Fritze 1960, s. 163). Бачимо його у товаристві обох цих князів на з'їзді у Гамбурзі у 1036 р., де вони ведуть перемовини з саксонським герцогом Бернардом II і гамбурзьким архієпископом Алебрандом з приводу сплати данини і розповсюдження християнства на Полаб'ї (Адам 2011, кн. II, р. 71, с. 58–59).

Проте, невдовзі з невідомих, на жаль, обставин Анатрог і Гнев сходять з історичної арени і Ратібор об'єднує усю Ободритську державу у своїх руках. У джерелах недостатньо інформації в який спосіб Ратібор отримав владу в Ободритії. О. Бальцер свого часу висловив припущення, що своїм піднесенням він завдячує народному вибору, а не спадковому праву на трон (Balzer 1937, s. 143). Що видається нам досить правдоподібним, адже німецькі хроністи жодним словом не обмовились про його спорідненість з попередніми ободритськими князями, хоча завжди звертали особливу увагу на ці аспекти.

Про те, що особа Ратібора відповідала волі всього ободритського соціуму, посередньо свідчить факт об'єднання усієї Ободритської держави, котре без взаємодії і підтримки місцевого чинника не було б можливим (Turasiwicz 2004, s. 135).

Для зміцнення централізованої держави Ратібору необхідно було вирішити одне важливе завдання, покінчити з впливом родо-племінної знаті, покласти край самостійності окремих князівств. Цю мету, ймовірно, і переслідувала територіально-адміністративна реформа здійснена у 30-х роках XI ст. князем Ратібором. За свідченням Адама Бременського, Ратібор розділив ободритські землі між вісьмома своїми синами, кожному з яких доручив управління однією з

областей, зберігаючи одночасно у своїх руках верховну владу (Адам 2011, кн. II, р. 79, с. 60). Проте, Ратібору не вдалося зламати опір місцевої знаті. Консолідуєний курс Ратібора підтримувався підступними діями з боку данців (Wachowski 1950, s. 162). Влада його була повалена. У битві з данцями під Хедебю загинули у 1043 р. і всі його сини, котрі намагались помститись за смерть батька (Адам 2011, кн. II, р. 79, с. 60).

Тим самим відкривається дорога для здобуття ободритського князівського престолу сину князя Уто – Готшалку, котрий тривалий час очікував такої можливості, перебуваючи на службі у данського короля, де він встиг прославитись багатьма подвигами у походах вікінгів і одружитись на Зігрід, доньці майбутнього данського короля Свена Естрідсена (1047–1076) (Labuda 2002, s. 462). Дізнавшись про загибель князя Ратібора і його синів, Готшалк несподівано повертається на Полаб'я і в боротьбі з іншими претендентами на ободритський трон здобуває у 1043 р. перемогу (Fritze 1960, s. 164). Гельмольд повідомляє про цей факт наступне: «Після смерті короля Кнута Готшалк повертається в землю батьків своїх. І, знайшовши свої спадкові володіння захопленими якимись знатними людьми, вирішив боротись і, супроводжуваний перемогою, повністю повернув свої володіння і владу» (Гельмольд 2011, кн. I, р. 20, с. 177).

Захопивши ободритський князівський престол Готшалк енергійно береться за завершення розпочатої князем Ратібором справи – зміцнення державної влади у ободритів. Згадки яких-небудь князів чи старшин зовсім зникають з джерел, Готшалк фактично став на тривалий час одноосібним правителем Ободритської держави. «По той бік Ельби і в землях слов'ян, – писав Адам Бременський, – наші справи як і раніше мали великий успіх. Тому що Готшалк... чоловік знаменитий мудрістю і хоробрістю, взявши за дружину доньку короля данців, настільки утихомирив слов'ян, що вони боялись його як короля, сплачували данину і, підкоряючись, прохали про мир» (Адам 2011, кн. III, р. 19, с. 70–71).

Важливим засобом посилення центральної влади в Ободритській державі і зміцнення її міжнародних позицій служила політика християнізації, яку Готшалк ревно проводить під час свого правління. «У землях слов'ян по цей бік річки, – зазначав Адам Бременський, – ніколи не з'являлось більш сильного і палкого поширювача християнської віри. Тому що він вирішив навернути у християнство усіх язичників» (Адам 2011, кн. III, р. 19, с. 71). Про велике значення, котре приділялось Готшалком християнській пропаганді услід за Адамом свідчить і Гельмольд. «Розповідають, – пише хроніст, – що цей дійсно великої побожності чоловік запалав такою любов'ю до Божественної релігії, що часто сам у церкві звертався з проповіддю до народу, причому те, про що єпископи і священники говорили незрозуміло, він старався передати зрозумілою [для народу] слов'янською мовою» (Гельмольд 2011, кн. I, р. 20, с. 177). Діяльність Готшалка по відбудові церков і монастирів джерела описують лише в загальних рисах. Судячи зі свідчень Адама Бременського, чоловічі і жіночі монастирі з'явилися, за часів Готшалка, у Мекленбурзі, Любеку, Ольденбурзі, Ратцебурзі і Ленцені (Адам 2011, кн. III, р. 20, с. 71). Так само лаконічно джерела інформують про тогочасне створення на ободритських землях трьох єпископств: ольденбурзького, мекленбурзького і ратцебурзького, яке припадає, очевидно, на 1055–1060 рр. За даними Адама Бременського, ольденбурзьким єпископом було призначено ченця Еццо, ратцебурзьким єпископом Арісто, котрий прибув з Єрусалима, а мекленбурзьким – Іоанн Скотт (Адам 2011, кн. III, р. 21, с. 71). Щодо останнього з них – мекленбурзького єпископа Іоанна, у науковій літературі, спираючись на скандинавські джерела, досить переконливо відстоюється думка, що він швидше за все був вихідцем не з Шотландії, а з Ірландії, яка дала середньовічній Європі цілу плеяду ревних поборників християнства (Turasiwicz 2004, s. 144).

Далекоглядною була зовнішня політика Готшалка, котрий уміло використовував суперечності між саксонськими герцогами з роду Біллунгів і гамбурзьким архієпископом Адальбертом. Уклавши союз з гамбурзьким архієпископом, він значно зміцнив міжнародне становище Ободритської держави. Другу опору Готшалка становили данські зв'язки, які він встановив перебуваючи тривалий час на службі при королівському дворі Данії, що знайшло своє вираження, як зазначалось вище, під час його одруження на данській принцесі Зігрід.

Ободритсько-саксонсько-данський союз став основою для здійснення Готшалком процесу консолідації ободритських земель. Яскравим проявом цього союзу стали події 1057 р., коли в лютичів несподівано спалахнула громадянська війна, під час якої лютицька федерація розпалась на два табори, що вели між собою запеклу боротьбу за владу: доленчани і ротарі, підтримувані хижанами, з одного боку, черезпеняни – з іншого (Королук 1985, с. 101). Не дивлячись на перевагу сил на боці супротивників, черезпенянам трічі вдається вийти з війни переможцями (Адам 2011, кн. III, р. 22, с. 72). Тоді ротарі і доленчани, за повідомленням Гельмольда, прикликали на допомогу ободритського князя Готшалка, короля данців і саксонського герцога

Бернарда, кожного зі своїм військом і утримували їх своїм коштом протягом 8 тижнів, поки ті воювали проти черезпенян і хижан. Багато тисяч слов'ян, за даними німецького хроніста, було вбито і взято в полон. Нарешті, черезпеняни, запропонувавши 15 тис. марок, уклали мир (Гельмольд 2011, кн. I, р. 21, с. 178), а їх землі були включені до складу Ободритського князівства. Так, у результаті підкорення частини лютицьких племен, кордони Ободритської держави значно розширились. За свідченням Адама Бременського: «...за цього князя християнську віру покійно визнали всі слов'янські племена, котрі відносились до Гамбурзького діоцезу, а саме: вагри, ободрити, ререги і полаби, а також глиняни, варни, хижани і черезпеняни аж до ріки Пани, котра у грамотах нашої церкви називається Пеною» (Адам 2011, кн. III, р. 20, с. 71). Судячи з цих даних, до складу Ободритської держави за часів Готшалка ввійшли два лютицькі племені – хижани і черезпеняни, а її кордони простягалися до р. Пени.

Для керівництва такою великою державою, Готшалку необхідна була міцна адміністрація і добре організована військова сила, котрою могла бути лише оточуюча князя постійна і залежна від нього дружина. На основі свідчень німецьких хроністів XI–XII ст. можна дійти висновку, що Готшалк мав досить чисельну кінну дружину, яка утримувалась за рахунок данини, котра збиралась з місцевого населення (Адам 2011, кн. III, р. 22, с. 72; Гельмольд 2011, кн. I, р. 21, с. 178). З середовища дружинників, а також з числа неслужилих феодалів-землевласників, вербувались, ймовірно, представники князівської адміністрації на місцях (Королюк 1985, с. 100).

Здавалось усе це повинно було сприяти посиленню позицій Готшалка усередині країни. Однак, становище Ободритської держави було нестійким. Союз з саксами і данцями залишався ненадійним. Зберігала свою силу місцева племінна знать. Не приживалось в ободритських землях і християнство. Заельбські слов'яни не без підстав розглядали розповсюдження християнства як проникнення іноземців, запровадження нових поборів і тому ревно боролись за збереження язичництва. Племінне жрецтво підтримувало цю боротьбу і спрямовувало її проти Наконідів (Саливон 1981, с. 57).

Консолідаційний курс Готшалка, його спроба створити у ободритів ранньофеодальну державу, зазнали краху у 1066 р., коли він був вбитий 7 червня у Ленцені в ході великого антинімецького повстання (Адам 2011, кн. III, р. 50, с. 84), ініціатива котрого, очевидно, виходила від лютичів, насамперед язичницької Ретри (Fritze 1960, s. 185). Разом з Готшалком загинуло багато християн, передусім духовенства. Мекленбурзький єпископ Іоанн, захоплений у полон, був приведений у Ретру і після жорстоких катувань, принесений у жертву богу Радигощу (Гельмольд 2011, кн. I, р. 23, с. 180). Повстання 1066 р. знищило залишки християнства в Ободритському князівстві. Однак дружині Готшалка, разом з молодшим сином Генріхом, все ж вдалося втекти в Данію і продовжити співробітництво з данською феодальною знаттю (Херрман 1986, с. 343). Інший син Готшалка-Бутуй, тим часом шукає політичного притулку і допомоги у саксонського герцога (Гельмольд 2011, кн. I, р. 25, с. 181).

У самій Ободритії, всупереч звичаям престолонаслідування, на вічі князем було проголошено не представника роду Наконідів, а вихідця з Вагрії, закоренілого язичника – Крута (1066–1093), політика якого мала яскраво виражений антисаксонський характер (Strzelczyk 2013, s. 82). Відбивши спроби одного з синів Готшалка – Бутуя отримати з допомогою саксів ободритський престол, Крут перейшов в енергійний наступ проти німецьких феодалів (Гельмольд 2011, кн. I, р. 25–26). У результаті чого він завоював Нордальбінгію, відсунув західні кордони Ободритського князівства аж до гирла Ельби і обіклав нордальбінгів високою даниною (Szreiter 2014, s. 128). Заколоти в Німеччині, що вилилися у повстання саксів проти німецького імператора Генріха IV у 1073–1075 рр., вельми сприяли успіху зовнішньої політики Крута і утвердженню незалежності ободритів (Barkowski 2015, s. 192–193). Щодо його внутрішньої політики, то тут за винятком значного підриву позицій християнської церкви, суттєвих змін не сталося.

На рубежі XI–XII ст. відбувається чергова, цього разу вже остання, спроба політичного об'єднання ободритсько-лютицьких земель в рамках єдиного державного утворення. Її здійснює молодший син Готшалка – Генріх, котрий, за змовою з дружиною престарілого ободритського князя Славіною, організував у 1093 р. віроломне вбивство Крута і захопив владу в Ободритії (Гельмольд 2011, кн. I, р. 34, с. 192). Князівську резиденцію він переносить з Мекленбургу у добре укріплений торгово-ремісничий центр Старий Любек, котрий знаходився на кордоні трьох племінних князівств (ободритів, вагрів і полабів), що знаменувало собою рішучий розрив з традиціями додержавного устрою (Ронин, Флоря 1991, с. 124). До складу Ободритської держави за часів правління Генріха (1093–1127) входили землі вагрів, полабів, ободритів, варнів, а також хижан, черезпенян і деяких інших лютицьких племен. Йому платили данину навіть

поморяни за Одером. За словами Гельмольда, Генріха називали королем у всій землі слов'ян і нордальбінгів (Гельмольд 2011, кн. I, р. 36, с. 195).

Перебуваючи у тісному союзі з саксами, Генріх приділяв значну увагу зміцненню внутрішніх зв'язків у Ободритській державі, результатом чого стало посилення позицій центральної князівської влади як усередині Ободритії, так і за її межами.

Подібно своєму батьку Готшалку, Генріх мав чисельну, добре організовану дружину, що служила опорою князівському престолу. Про існування дружини у Генріха можна судити на основі опосередкованих свідчень Гельмольда про князівську дружину, яка у 1110 р. протягом чотирьох днів стримувала облогу руянами Старого Любека до підходу допоміжного війська (Brüske 1955, с. 91), а також опису тим же хроністом спільного військового походу ободритів і саксів на о. Рюген, організованого Генріхом у 1123 р. після вбивства руянами одного з чотирьох його синів – Вальдемара (Гельмольд 2011, кн. I, р. 36, 38).

Пам'ятаючи про трагічну смерть батька в ході спрямованого на реставрацію язичництва повстання, Генріх, хоча й сам був християнином, вельми обережно проводив політику християнізації. В його обширній державі, згідно інформації джерел, був лише один християнський собор – у столиці Старому Любеку, котрий призначався для потреб Генріха і членів його родини. Решта земель Ободритської держави на рубежі XI–XII ст. сповідувала язичництво. Тільки під кінець свого правління Генріх запросив до Вагрії у 1126 р. місіонера Віцеліна, який прибув до князівської резиденції разом з Рудольфом з Гільдесгейму і Людольфом з Вердену (Turasiewicz 2004, s. 178). Однак, смерть Генріха наступного 1127 р. не дозволила йому розгорнути в Ободритії широку місіонерську діяльність.

Останній правитель з роду Наконідів, син Генріха – Святополк (1127–1129), правда намагався сприяти єпископу Віцеліну під час його християнської місії у слов'янських землях між Ельбою і Одером. Однак, це викликало велике незадоволення у палких поборників язичництва руян, котрі у 1129 р. захопили і знищили Старий Любек (Гельмольд 2011, кн. I, р. 48, с. 209). Святополку вдалося втекти з обложеного руянами Любека, але по дорозі в Голштінію він був підступно вбитий голштинським вельможею Дазо (Гельмольд 2011, кн. I, р. 48, с. 209), що завершило собою кульмінаційний період ободритської історії.

Підсумовуючи слід зазначити, що найбільшої могутності Ободритська держава досягла за Готшалка і його сина Генріха з роду Наконідів, під владою яких знаходилися не лише ободритські, але й лютицькі землі. Ободритські князі ставили за мету створити єдину загальнополабську державу. Консолідаційний курс їх політики здійснювався у різних напрямках. Наконіди створили систему князівських фортець з посадовими особами для контролю над прилеглими до фортець округами, збільшили дружину. Вони всіма засобами сприяли християнізації Полаб'я. У зовнішній політиці Наконідські князі намагались зміцнити союзницькі відносини з саксами і данцями і в міру можливості використовували їх допомогу для посилення позицій усередині країни. Проте, ця політика не увінчалась успіхом. Союз з саксами і данцями був ненадійним. Не приживалось в ободритських землях і християнство, розповсюдження якого полабські слов'яни слушно вважали як проникнення іноземців і запекло боролись за збереження язичницьких вірувань. Не припинялись виступи і підкорених лютичів. Таким чином, становище Ободритської держави було недостатньо міцним, щоб відстояти у XII ст. незалежність під натиском німецьких феодалів.

Список джерел та літератури

АДАМ, БРЕМЕНСКИЙ., 2011, Деяния архиепископов гамбургской церкви. Адам Бременский, ГЕЛЬМОЛЬД из Босау, АРНОЛЬД ЛЮБЕКСКИЙ. Славянские хроники. [пер. с лат.] Москва: Русская панорама, 7–150.

BALZER, O., 1937, O kształtach państw pierwotnej Słowiańszczyzny zachodniej. Pisma poświęcone. T. 3. Lwów: Wyd. Towarzystwo Naukowe, 5–226.

BARKOWSKI, R., 2015, Słowianie połabscy. Dzieje zagłady. Warszawa: Bellona, 271.

BRÜSKE, W., 1955, Untersuchungen zur Geschichte des Lutizenbundes. Deutsch-wendische Beziehungen des 10–12. Jahrhunderts. Münster-Köln: Böhlau, 256.

WACHOWSKI, K., 1950. Słowiańszczyzna zachodnia. Poznań: Instytut Zachodni, 290.

ГЕЛЬМОЛЬД, из Босау, 2011, Славянская хроника. Адам Бременский, Гельмольд из Босау, Арнольд Любекский. Славянские хроники. [Пер. с лат.] Москва: Русская панорама, 151–304.

КОРОЛЮК, В. Д., 1985, Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья. Москва: Наука, 240.

LABUDA, G., 2002, Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny zachodniej. Poznań: PTPN, 960.

- РОНИН, В. К., ФЛОРЯ, Б. Н., 1991. Государство и общество у полабских и поморских славян. Раннефеодальные государства и народности. Москва: Наука, 116–137.
- САЛИВОН, А. Н., 1981, Ободриты. Некоторые вопросы общественно-политического строя. Советское славяноведение, 4, 49–61.
- STRZELCZYK, J., 2013, Słowianie połabscy. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 143.
- ТИТМАР, МЕРЗЕБУРГСКИЙ., 2005, Хроника в 8 книгах. Москва: Русская панорама, 255.
- TURASIEWICZ, A., 2004, Dzieje polityczne obodrzyców. Od IX wieku do utraty niepodległości w latach 1160–1164. Kraków: Nomos, 311.
- ХЕРРМАН, Й., 1986, Ободриты, лютичи, рюане. Славяне и скандинавы [пер. с нем.]. Москва: Прогресс, 338–359.
- FRITZE, W., 1960, Probleme der abodritischen Stammes- und Reichsverfassung und ihrer Entwicklung vom Stammesstaat zum Herrschaftsstaat. Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder. Giessen: Wilhelm Schmitz Verlag, 141–219.
- FRITZE, W., 1982, Frühzeit zwischen Ostsee und Donau. Ausgewählte Beiträge zum geschichtlichen Werden im östlichen Mitteleuropa vom 6. bis zum 13. Jahrhundert. Berlin: Dunker, Humboldt, 462.
- SZREITER, A., 2016, Pod pogańskim sztandarem. Dzieje tysiąca wojen Słowian połabskich od VII do XII wieku. Warszawa: Instytut wydawniczy Erica, 355.

References

- ADAM, BREMENCKII, 2011, Deianiia arkhiepiskopov gamburgskoi tserkvi [Acts of the Archbishops of the Hamburg Church]. Adam Bremenskij, Gelmold iz Bosau, Arnold Liubekskii. Slavianskie Khroniki [per. s lat.]. Moskva: Russkaia panorama, 7–150. [In Russian].
- BALZER, O., 1937, O kształtach państw pierwotnej Słowiańszczyzny zachodniej. Pisma pośmiertne. [On the primary governmental forms of Western Slav. Posthumous writings]. T. 3. Lwów: Wyd. Towarzystwo Naukowe, 5–226. [In Polish].
- BARKOWSKI, R., 2015, Słowianie połabscy. Dzieje zagłady [Polabian Slavs. History of an extinction]. Warszawa: Bellona, 271. [In Polish].
- BRÜSKE, W., 1955, Untersuchungen zur Geschichte des Lutizenbundes. Deutsch-wendische Beziehungen des 10–12. Jahrhunderts [Research on the history of the Lutici Union. German-Slavic relations of 10–12 centuries]. Münster-Köln: Böhlau, 256. [In German].
- WACHOWSKI, K., 1950, Słowiańszczyzna zachodnia [Western Slavs]. Poznań: Instytut Zachodni, 290. [In Polish].
- GELMOLD iz Bosau, 2011, Slavianskaia khronika [Chronicle of the Slavs] Adam Bremenskii, Gelmold iz Bosau, Arnold Liubekskii. Slavianskie Khroniki [per. s lat.]. Moskva: Russkaia panorama, 151–304. [In Russian].
- KOROLIUK, V. D., 1985, Slaviane i vostochnye romantsy v epokhu rannego srednevekovia [Slavs and Eastern Romans in the early Middle Ages]. Moskva: Nauka, 240. [In Russian].
- LABUDA, G., 2002, Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny zachodniej [Fragments of the history of the Western Slavs]. Poznań: PTPN, 960. [In Polish].
- RONIN, V. K., FLORIAB. N., 1991, Gosudarstvo i obshchestvo u polabskikh i pomorskikh slavian. Rannefeodalnye gosudarstva i narodnosti [State and society among the Polabian and Pomor Slavs. Early feudal states and nationalities] Moskva: Nauka, 116–137. [In Russian].
- SALIVON, A. N., 1981, Obodrity. Nekotorye voprosy obshchestvenno-politicheskogo stroia [Obodrites. Some questions of the socio-political system]. Sovetskoe Slavianovedenie, 4, 49–61. [In Russian].
- STRZELCZYK, J., 2013, Słowianie połabscy [Polabian Slavs]. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 143. [In Polish].
- ТИТМАР, МАРСЕБУРГСКИЙ, 2005, Хроника в 8 книгax [The Chronicon in 8 books]. Moskva: Russkaia panorama, 255. [In Russian].
- TURASIEWICZ, A., 2004, Dzieje polityczne obodrzyców [Political history of Obodrites]. Od IX wieku do utraty niepodległości w latach 1160–1164. Kraków: Nomos, 311. [In Polish].
- KHERMAN, J., 1986, Obodrity, liutichi, ruianie. Slaviane i skandinavcy [Obodrites, Lutici, Ruyans. Slavs and Scandinavians]. Moskva: Progress, 338–359. [In Russian].

FRITZE, W., 1960, Probleme der abodritischen Stammes- und Reichsverfassung und ihrer Entwicklung vom Stammesstaat zum Herrschaftsstaat. Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder [Problems of the obodrit tribal and state constitutions and its development from a tribal state to a ruling state. Settlement and constitution of the Slavs between the Elbe, Saale and Oder]. Giessen: Wilhelm Schmitz Verlag, 141–219. [In German].

FRITZE, W., 1982, Frühzeit zwischen Ostsee und Donau. Ausgewählte Beiträge zum geschichtlichen Werden im östlichen Mitteleuropa vom 6. bis zum 13. Jahrhundert [Early period between the Baltic Sea and the Danube: selected contributions to the history of Eastern Central Europe from the 6th to the 13th centuries]. Berlin: Dunker, Humboldt, 462. [In German].

SZREITER, A., 2016, Pod pogańskim sztandarem. Dzieje tysiąca wojen Słowian połabskich od VII do XII wieku [Under a pagan banner: the history of a thousand wars of the Polabian Slavs from the 7th to the 12th centuries]. Warszawa: Instytut wydawniczy Erica, 355. [In Polish].

Ободритське князівство у період політичної консолідації (XI – перша третина XII ст.)

У статті на основі нарративних джерел та спеціальної історичної літератури аналізується процес консолідації ободритських племен в рамках відносно єдиної ранньофеодальної держави в XI – першій третині XII ст. Дослідження спирається на принципи історизму, науковості й авторської об'єктивності, а також на використання загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння) та спеціально-історичних (історико-типологічний, історико-системний) методів.

Зазначається, що військові успіхи кінця X – початку XI ст. і здобуття полабськими слов'янами незалежності від німецьких феодалів не привели, однак, до остаточного зміцнення у ободритів центральної князівської влади, котрій у цей час доводилось вести виснажливу боротьбу з сильними угрупованнями знаті, яка вважала обтяжливою залежність від верховного князя.

Автор дійшов висновку, що найбільшої могутності ободритська держава досягла за Готшалка і його сина Генріха з роду Наконідів, під владою яких знаходились не лише ободритські, але й лютицькі землі. Наголошується, що консолідаційний курс Наконідів здійснювався у різних напрямках: вони створили систему князівських фортець з посадовими особами для контролю над прилеглими до фортець округами, збільшили дружину та всіма засобами сприяли християнізації. У зовнішній політиці Наконідські князі намагались зміцнити союзницькі відносини з саксами і данцями і в міру можливості використовували їх допомогу для посилення позицій усередині країни. Проте, ця політика не увінчалась успіхом.

Ключові слова: Ободритське князівство, державотворчий процес, раннє середньовіччя, Наконіди, Мстислав, Ратібор, Готшалк, Крут, Генріх.

Rud Mykola, Candidate of Historical sciences, Associate professor, Department of Ancient and Medieval History Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Рудь Микола, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0483-936X>

Received: 18-01-2021

Advance Access Published: March, 2021